

nije ogledao i u »svome haiku«. Kod nas postoji valjda već čitava škola »domaćih haiku«, mada nam je opšte poznavanje japanske kulture još uvek vrlo oskudno, ne zato što nemamo volje i interesovanja nego zato što nemamo znanaca i stručnjaka.

Vladimir Devidé je jedan od retkih, ako ne, pored Dejana Razića, i jedini. Pregled japanske književnosti koji je sada objavio rezultat je dugogodišnjeg rada i oblikovao se postepeno. Njegov obimni uvodni tekst (»Japanska književnost«, 65 strana) oblikovao se postepeno, prvo kao prilog u časopisu »Encyclopedija moderna« zatim kao deo Liberove **Povijesti svjetske književnosti**, da bi se konačno uobličio u ovoj knjizi koju zbog toga i zovem pregledom, mada joj je sam autor dao naslov koji je, istina, tačan, ali u našim uslovima preterano skroman. Verovatno da Devidé, po osnovnoj vokaciji matematičar, nije savladao sve pretpostavke potrebne za pisanje jedne istorije književnosti, svakako da nije imao ni nameru da je piše, ali njegov uvodni tekst, pa antologijski izbor iz japanske književnosti svih perioda, pa komentari koji idu uz pojedine delove toga izbora, pojedine autore i dela, sve to zajedno čini jedan, u našim uslovima dragocen, a i inače sasvim uspeo, istorijski pregled.

Ne bi imalo ni smisla ni svrhe da se ove nabrajajući »sastojci« tog pregleda, perioda i »stilovi«, slabo poznati i ovom prikazivaču i njegovom čitaocu, da se pravi spisak egzotičnih imena. Naglašiu ono što mi je prepoznatljivo, podrazumevajući da je to ono što najviše privlači i ostale zainteresovane čitaoce: no drama i haiku poezija. Da bi dočarao onu, vrlo specifično japansku, zenbudističku oniričnost no drame, Devidé s razlogom navodi jednog od najboljih zapadnih interpretatora japanske književnosti, R. H. Blajsa, koji se, opet, da bi nam tu specifičnu oniričnost objasnio, poziva na putne dnevnike najslavnijeg haiku pesnika Bašoa: »Kad jr Bašo gledao no-dramu, on je bio na putovanju; kad je putovao, našao je da je glumac u no drami. U izboru je no zastupljen Seamijevom dramom »Hachi no ki«, prvi put prevedenom na naš jezik i istovremeno, koliko mi je poznato, prvom dramom prevedom na naš jezik direktno s japanskog.

Haiku je nesumnjivo najpopularniji proizvod japanske umetnosti na Zapadu, i on tu popularnost nesumnjivo i zaslužuje. U toj pesmi od tri stiha i 17 slogova, kao i u no drami koja cela stane na 5-6 stranica knjige običnog formata, ostvareni su oni ideali koje je ovaj deo Azije, Kina i Japan, oduvek sebi u umetnosti postavljao: sublimacija realnog i kvintesencija lirskog. U zapadnoj umetnosti, ili bar zapadnoj estetici, kroz celu njenu istoriju, vodila se borba između »istine« i »lepote«, između »održavanja« i »stilizovanja«, u krajnoj liniji, borba između filozofije i poezije koju je još Platon nazvao »starom rasprom«. Ta borba nije bez uporišta u logici, jer svaki »stil« zapravo i nije ništa drugo nego jedno skraćivanje »realnosti«. U savremenoj teoriji, klasičnoj reči »stil« odgovara otprilike izraz »način modelovanja«, a modelovanje već po svojoj matematičkoj definiciji, podrazumeva uzimanje »samo nekih crta« predmeta, na osnovu kojih treba da se ponovo sagradi taj predmet.

Umetnost je, dakle, večita borba protiv »komocije logike«, borba za

skraćivanje i sažimanje i, istovremeno, za očuvanje »cele stvarnosti« u tom sažetom obliku. Malo je koji oblik poznate nam umetnosti tu borbu vodio tako uspešno kao što je to činila japanska haiku poezija i razumljivo je da je Devidé u svom izboru tekstova, ako već ne i u svome uvodu, upravo njoj posvetio najveću pažnju (sve haiku pesme u izboru date su istovremeno u Devidéovom prevodu i u letiniziranom japanskom originalu).

Bašo se, naravno, pojavljuje i kod haiku poezije. Devidé podvlači činjenicu da su upravo ove dve umetnosti, nó i haiku s minimalnim sredstvima izražava jedan doživljaj; on govori šutnjom koja kazuje i ono što nije rekla i obasjava putove na kojima nije upalila svetla. Kao i za nó, za dublje razumijevanje haiku neophodna je obaviještenost o zenu, i to je bilo razlogom da su još na prijelazu iz XIX u XX stoljeće neki zapadni kritičari haiku zvali - 'japanskim epigramom«.

U izboru, međutim, posebnu, obimom prevedenih stihova najveću, pažnju posvetiće Issi koji je »najjapanskiji od svih haiku pjesnika, a ipak usprkos tome ili zbog toga, apel njegova djela je univerzalan«. Ovako izdavanje i vrednovanje Isse biće razumljivo svakom ko je jednom pročitao bar onaj haiku kojeg je Issa napisao posle smrti svoje malene kćeri:

Taj svijet kapi rose:

Jest kap rose, a ipak,
a ipak...

Poezija možda i nije univerzalna, ali bol za izgubljenim detetom jeste, ovaj Japanac je u njemu isti kao i onaj koji je pevao o ucveljenom ocu Du Perjeu, kao onaj Poljak koji je napisao »Oca kužnih iz El Ariša«, kao onaj Jugosloven koji je sastavio »Dulice uveoke«. A i te kako je pri tom Japanac, u njemu je prisutan duh zena, onaj duh koji odbacuje svaku definiciju, svaku filozofiju pa čak i svoju, svoju naročito: budistička filozofija kaže da je svet ništa, da je kaplja rose, ali šta na to da kaže onaj koji je tek izgubio voljeno dete.

Japanac je po tome, naravno, što je pesnik haiku, što je sve u njegovoj pesmi, i filozofija, i njena negacija, i bol zbijen u tri stiha u 5-7-5 slogova, a nijedan od svih tih sadržaja, na tom malom prostoru, ne sme mnogo da se nameće, da se vidi. U klasičnoj zapadnoj tradiciji, Lukrecijev spev **O prirodi** sklopljen je tako kao ova Issina pesma: pošto je izložio celokupnu Epikurovu i svoju filozofiju, on je na kraju zapravo odbacuje suočen sa pesničkom vizijom ljudske patnje u kugom pogođenoj Atini. Ali razlika između dva pesnika nije samo u tome što je jedan napisao Haiku, a drugi spev, ni u tome što je prvi uzdržan iako mu je umrlo dete, a drugi bolna raspevan mada: »Šta je njemu Atina«, nego je razlika i u tome što se Issino odbacivanje filozofije formuliše kao pitanje, a u pitanju filozofija najviše trijumfuje. toliko se obrta događa na ovom beskrajno malom prostoru haiku pesme.

Jer čovek kome je umrlo dete mora, ako je pesnik, ako je mudrac, znati i to da će vreme koje teče odneti sa sobom mnogo od njegovog bola, i mora umeti da i nešto od toga saznanja stavi u pesmu, ma kako kratku. On mora znati ono što kaže drugi pesnik i mudrac, Kinez Li Šang-Jin; ako je put kratak, dovoljno je zрно prosa da zakloni vasionu. Nje-

gov bol za izgubljenim detetom je to zрно prosa koje je njemu zaklonilo tu budističku vasionu koja ionako nije ništa, samo kap rose. Ili kako drugi veliki Kinez kaže: »Postoji ono što je objašnjivo, i ono što je neobjašnjivo. Mudri ljudi znaju da je i jedno i drugo neshvatljivo«

Velibor berko savić »prota mateja nenadović, akta i pisma«, dečje novine, gornji milanovac 1984. piše radmila gikić

Velibor Berko Savić, priređivač knjige **Prota Mateja Nenadović, akta i pisma**, do sada je poznat u literaturi po knjigama **Život u pismima (Ljubomir P. Nenadović i Ljuba Nenadović u anegdota**ma. Ovom knjigom Savić se potvrdio kao čovek koji je svoje zanimanje usmerio ka porodici Nenadovića, temeljno: do svih pisama, akata, dokumenata, u traganju za materijalom koji je rasut a većinom i nepovratno izgubljen. Knjiga o kojoj je ovde reč broji 740 stranica prikupljene građe, do sada najpotpunije zbirke o Proti Mateji Nenadoviću, ali ona govori mnogo i o ljudima iz tog perioda, o vremenu koje obuhvata šezdeset i četiri godine.

Akta i pisma koja su objavljena u ovoj knjizi svrstana su po vremenu nastanka. Najveći deo objavljenih pisama je iz zvanične prepiske, potom je tu diplomatska, **prošenja** i privatna prepiska. Veoma malo pisama do sada je bilo poznato i objavljeno: od ukupno 658, koliko ih je u ovoj knjizi, ranije je objavljeno 366, dok su 292 po prvi put sada štampana, kako navodi Savić. Najveći broj datira iz 1811. godine, kojoj pripada 120 pisama, i obuhvata period o ratovanju kraj Drine.

Prota Mateja učestvovao je u radu Majske skupštine, potom je kao Karadordev vojvoda sudelovao u događajima u Vojvodini, predvodio je valjevsku vojsku protiv Mađara. A kada ga je Aleksandar Karadordevič stavio u **stanje mirovanja** 1852. godine, Prota se posvetio porodici i obradi svojih pisama i akata. Među prvim zainteresovanim za objavljivanje Protinih pisama bio je Jovan Hadžić, te je 1843. i 1844. godine, kao Protin prijatelj i dugogodišnji saradnik na izradi srpskih zakona, objavio 78 pisama u **Golublci** građu iz prvog i drugog ustanka, da bi se potom povremeno objavljivanje nastavilo i u drugim publikacijama. Kasnije ih je Hadžić objavljivao i u **Letopisu Matice srpske**, a Ljubomir Nenadović u prvog knjizi **Priloge za srpsku istoriju**. Štampače ih odmah posle očeve smrti. Međutim, dobro započeti posao prekinut je 1868. godine, kada je pogubljen Ljubomirov brat Svetozar zbog navodnog učešća u zaveri protiv kneza Mihaila. Ljubomir je pogubljenje svoga brata primio teško, te je tražio da ga penzionišu sa mesta načelnika Ministarstva prosvete, i time je bio prekinut i njegov rad na daljem objavljivanju Protine zaostavštine.

Protine dokumente danas je moguće naći jedino u arhivima i prihvatanim zbirkama, ali njegovi potomci ne poseduju nikakva dokumenta. U

vreme kada su prvi put štampani **Memoari** Prote Mateje (1867), bilo ih je još sačuvano 700 (prema 658 ovde objavljenih). Uz to, autor ove knjige navodi da je sin Protin, Ljubomir P. Nenadović, delio rukopise **Memoara** prijateljima, da bi preostali deo ustupio Narodnoj biblioteci i Društvu srpske slovesnosti. Ujedno, nakon bratova pogubljenja, Ljubomir je, pred odlazak u Beč, svu prepisku spalio, te se pretpostavlja da je tada uništen i deo Protine zaostavštine.

Prvi akt u knjizi datira iz 1790. godine, u Beču, 7. decembra; u njemu austrijski Vojni savet javlja Aleksiju Stefanoviću Nenadoviću da mu je car odredio penziju od 15 forinti mesečno; a poslednji u knjizi naznačen je datumom od 22. oktobra 1854. godine, u Valjevu, gde Prota Mateja Nenadović piše Okružnom sudu u Smederevu da mu izdaju prepise spisa parnice sa sinovcem Konstantinom Nenadovićem.

Vrednost je ove knjige, pored ostalog, u tome da su sačuvani i izvorni tekstovi, originali i što su ta pisma i dokumenta objavljena u izvornom obliku, jezikom na kome su napisana, a potom su dati i prevodi. U knjizi su objavljena pisma, akta, arhijerejske povelje. Teško je izdvojiti sva zanimljiva pisma, ali uzgred možemo skrenuti pažnju na pismo Stefana Stratimirovića Proti, potom na Karadordev i Protin uslov turskim izaslanicima za mir, zatim na zahteve za zajam, pismo Petra Petrovića Njegoša I o dogovoru o zajedničkom ratovanju protiv Turaka, molbe srpskih starešina sultanu Selimu III da se Srbiji daju privilegije i na žalbu na surovost i bezakonje turskih paša. Pismo od 29. novembra 1807. godine zanimljivo je po tome što se iz njega vidi da knez A. A. Prozorovski odlikuje zlatnim krstom sa zlatnim lancem Protu Mateju a od cara Aleksandra I.

Naklonost Karadordeva prema Proti izražena je već 1811. godine, kada ga postavlja za vojvodu tamnavske kneževine i daje mu vojvodsku diplomu, a ta godina je u knjizi značajna po najvećem broju pisama (120). Učestala su pisma Karadordeva koja pozivaju na ustanak. Slede mnogi izveštaji sa ratišta: o broju ratnika, špijunaži, nedostatku oružja, kretanju i zauzimanju položaja turske vojske, o vojsci Miloša Obrenovića. Raport Karadordev: »Milostiviji gospodaru moj! Imam visoku čest vama javiti, kako smo pisali na sve strane, radi vojske da se ovde skupimo, i ove Turke zatvorimo, nedati im nikud prodirati. Do juče nitko stigao nije, krome juče kako stiže Miloš Obrenović sa svojom vojskom, i k nama dođe na razgovor radi protivljenja i udarca na Turke«, pismo je od 26. oktobra 1811. godine, a najveći deo je iz Protokola o ratovanju kraj Drine.

Već sledeće, 1812. godine ubeležena su samo 34 akta i pisma, da bi se broj svake godine smanjivao. Samo iz prvog ustanka (1804-1813) ima 205 dokumenata.

Godine 1813, 1846. i 1848. imaju po 24 dokumenta, akta i pisma. Iz 1839. godine su 22, a iz 1849. godine samo 20, dok ih je iz 1804. bilo samo sedamnaest, a za ostale godine broj je i manji.

Rad na prikupljanju ovako obimne građe nesumnjivo da je iziskivao mnogo vremena i truda, te je zahvalnost autoru, Veliboru Berku Saviću, neosporna. Knjiga **Prota Mateja Nenadović, akta i pisma** je štivo koje se čita sa interesovanjem.